

BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA* – KATOWICE

DARY W BIBLIOTECIE TEOLOGICZNEJ UNIwersytetu Śląskiego

Kolekcje biblioteczne tworzy się poprzez zakup, wymianę, egzemplarz obowiązkowy i dary. O ile kupno i wymiana to efekt optymalnych decyzji poprzedzających analizę potrzeb, o tyle egzemplarz obowiązkowy i dary mogą być zbiorem przypadkowych, nadliczbowych egzemplarzy. Jednak dar jako jeden ze sposobów nabywania dokumentów do biblioteki, stanowi nie tylko cenne źródło pomnażania zbiorów, lecz ze względu na różnorodny jego charakter wpływa na przeobrażenia księżnic, często z podrzędnych tradycyjnych bibliotek w bogato wyposażone placówki naukowe. Dary gromadzone w bibliotekach od zawsze wzbudzały zainteresowanie zarówno bibliotekarzy jak i użytkowników, nie tylko ze względu na rozległą tematykę i szerokie zainteresowania darczyńców, ale również z racji samych ofiarodawców. W odróżnieniu od kupna i wymiany dary stanowią tę grupę materiałów bibliotecznych, która wymaga szczególnie wnikliwej oceny przydatności.

Proces gromadzenia darów w bibliotekach determinowany był wydarzeniami historycznymi, społecznymi i politycznymi. Zajmuje on ważne miejsce w bibliologii, wyznaczając nowy obszar badawczy na pograniczu wielu nauk takich jak: historia, archiwistyka, nauki o literaturze, naukoznawstwo.

Analizując polską literaturę specjalistyczną, dotyczącą gromadzenia, nie trudno zauważyć, że problematyka pozyskiwania, kompletowania i opracowania darów nadal jest rzadko podejmowana¹. Zagadnieniu darów dotychczas nie poświę-

* Bogumiła Warząchowska – mgr bibliotekoznawstwa, starszy kustosz dyplomowany, kierownik Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego.

¹ K. Remerowa, *Gromadzenie zbiorów w bibliotece*, w: *Bibliotekarstwo naukowe z uwzględnieniem dokumentacji naukowo technicznej*, red. A. Łysakowski, Warszawa 1956, s. 87-131; *Gromadzenie i uzupełnianie zbiorów*, w: *Bibliotekarstwo*, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 1998, s. 54-59; E. Grala, *Czy zasady gromadzenia zbiorów są zasadne: użyteczność amerykańskiego doświadczenia*, „Bibliotekarz”, 7-8 (1995), s. 15-18.; Grala, *Metodyka opracowania zasad gromadzenia zbiorów w bibliotekach Stanów Zjednoczonych*, „Przegląd Biblioteczny” (dalej: PB), 2-3 (1996), s. 143-157; A. Wade, *Wprowadzenie do Conspectusa*, „Roczniki Biblioteki Narodowej”, 32 (1996),

cono żadnej samoistnej pracy, chyba że problem dotyczył szczególnej osoby i jej niezwyklej kolekcji, a przecież przeglądając roczne statystyki sprawozdań wielu bibliotek wyraźnie widać, że przyrost księgozbiorów powiększał się znacząco dzięki regularnemu wpływowi darów do bibliotek. W wielu tego typu instytucjach dary stanowiły i nadal stanowią podstawowe źródło wpływu tworzącej się kolekcji. Zakup i wymiana to dopiero kolejne etapy pozyskiwania literatury, często uruchamiane po licznych uciążliwych procedurach formalnych i biurokratycznych, zwłaszcza że wymagały dodatkowych ustaleń, funduszy, a z tymi jak zwykle dla bibliotek było zawsze niezwykle trudno.

Wracając do problematyki obecności tekstów poświęconych darom trzeba zaznaczyć, że o darach wspomina się okazjonalnie, w wąskim zakresie, poruszając sprawy gromadzenia zbiorów, czasami przy omawianiu selekcji księgozbiorów i druków zbędnych². Z analizy księgozbiorów wynika, że większość druków zbędnych w bibliotekach to biblioteczne dary, dlatego gospodarka tymi drukami przysparza bibliotekom sporo problemów, a i same dary nie zawsze są chętnie przyjmowane w wielu księżnicach. Czynności „upłynniania” druków zbędnych są równie, a może i bardziej, pracochłonne jak gromadzenie nowych nabytków. Wprawdzie odpowiednie przepisy pozwalają druki te wymieniać, sprzedawać, przekazywać na makulaturę, ale zawsze powstaje wokół tego wiele zastrzeżeń i problemów³. Wątpliwości mają osoby zajmujące się w bibliotece stroną prawno-finansową, obawiających się popełnienia jakichś nadużyć materialnych, oraz dziennikarze

s. 189-194; J. Wojciechowski, *Organizacja i zarządzanie zbiorami w bibliotekach*, Warszawa 1997; J. Dunin, *W sprawie aktualnych problemów gromadzenia bibliotecznego*, PB, 1 (1998), s. 17-29; J. Wojciechowski, *Z problemów organizacji zasobów bibliecznych*, PB, 1 (1998), s. 5-14.; Z. Żmigrodzki, „Obyś zbiory gromadził” - dylematy czasu obecnego, PB, 1 (1998), s. 31-37; B. Warząchowska, *Gromadzenie darów w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego*, „Nowa Biblioteka”, 1-2 (2000), s. 13-17; A. K. Wesołowska, *Lepsza żadna książka jak zła?*, „Bibliotekarz”, 4 (2005), s. 17-19; A. Chlewicka, *Dary w bibliotekach - zarys problematyki badawczej*, w: *Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych*, red. D. Kuźmina, Warszawa 2007, s. 335-345. B. Skoczyński, *Narzędzia informatyczne do zarządzania pracą Oddziału Gromadzenia w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „Bibliotekarz”, 6 (2007), s. 9-12.

² J. Dunin, *Problematyka dubletów i druków zbędnych ciąg dalszy*, PB, 1 (1976), s. 15-25; J. Paruch, *Gospodarka dubletami i drukami zbędnymi*, PB, 4 (1980), s. 363-375; J. Piaskowski, *Nowe możliwości lepszego wykorzystania zbędnych druków bibliecznych*, PB, 3-4 (1982), s. 273-274; M. Jagielska, *Gospodarka dubletami i drukami zbędnymi w Bibliotekach Uniwersyteckich w Polsce w kontekście przygotowywanej specjalizacji materiałów bibliecznych w bibliotekach naukowych*, „Roczniki Biblieczne” (dalej: RB), 30 (1986) z. 1-2, s. 149-177; B. Skoczyński, *Modele selekcji zbiorów bibliotek uniwersalnych*, „Biblioteka”, 1 (1997), s. 49-57; B. Warząchowska, *Selekcja zbiorów i gospodarka drukami zbędnymi w BG UŚL*, „Bibliotekarz”, 6 (1999), s. 9-12; R. Bandurski, *W sprawie gospodarki dubletami i drukami zbędnymi*, „Bibliotekarz”, 7-8 (2000), s. 28-31; J. Haupa, *Selekcja materiałów bibliecznych*, „Książka i Czytelnik. Czasopismo bibliotekarzy Dolnego Śląska”, 1 (2004), s. 25-27; B. Warząchowska, *Selekcja i preselekcja zbiorów w bibliotece naukowej na przykładzie Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych” (dalej: FIDES), 1-2 (2006), s. 24-36.

³ T. Zarzębski, *Wymieniać, sprzedawać, niszczyć?*, „Bibliotekarz”, 11 (1985), s. 18.

wszczynający bezpodstawne niekiedy dyskusje nad bez troską bibliotekarzy przekazujących zbędne druki na makulaturę.

Równie rzadko przedstawia się w literaturze przedmiotu zagadnienie darów w bibliotekarskim piśmiennictwie zagranicznym⁴. Chociaż w krajach zachodnich procedury związane z przekazywaniem darów do bibliotek są bardzo uproszczone, a ofiarodawcy mają szczególne przywileje, zauważa się często wzajemne niedopracowanie zarówno po stronie darczyńców jak też obdarowanych. Nie lepiej sprawy te mają się na gruncie polskim. Z roku na rok darów do bibliotek przybywa. Niektóre placówki otrzymują dary od osób prywatnych, od wydawców, firm, związków, stowarzyszeń, fundacji. Jest to dobry sposób powiększania zbiorów, jednak darczyńcy powinni się wcześniej skonsultować z bibliotekarzami, by poznać charakter księgozbioru i zorientować się w potrzebach placówki. Inaczej taki dar może okazać się kłopotliwy⁵. Sami bibliotekarze powinni dbać o odpowiedni dobór literatury by nie dostarczać czytelnikom nieaktualnych, często wręcz nieprawdziwych informacji, a co za tym idzie nie zapełniać półek magazynowych zbędnymi tomami, a sobie nie przysparzać dodatkowej pracy. Chociaż zdarzają się problematyczne dary, niezgodne z profilem biblioteki, to często książki zdezaktualizowane przyjmowane są bardziej ze względu na darczyńcę niż sam dar. Problem ten dotyczy również księgozbiorów likwidowanych bibliotek. Wprawdzie Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach⁶ reguluje tryb likwidowania bibliotek, jednak nie określa co należy zrobić z księgozbiorem. Problem ten można rozwiązać przy odrobinie dobrej woli i pewnych zmian w prawie. Ze względu na coraz częstsze i większe wpływy do bibliotek, zagadnienie darów wymaga dogłębnego i bardziej wnikliwego opracowania, nie tylko w aspekcie ogólnopolskim, ale w kontekście konkretnej biblioteki.

Publikacje otrzymywane drogą darów w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego (dalej BT), pojedynczo bądź zespołowo, są cennym nabytkiem, o ile składają się z dokumentów wartościowych, bądź stanowią celowo dobrane zespoły piśmiennicze. W ciągu ostatnich kilku lat zaobserwowano i przeanalizowano przyczyny, dla których ofiarodawcy przekazują bibliotece materiały. Są to głównie: zbiory likwidowanych bibliotek lub punktów bibliotecznych; ograniczenia lokalowe, etatowe i finansowe instytucji posiadających książki; zmiana struktury organizacyjnej instytucji, nowy profil, inna specjalizacja; promocja nowopowstałych wydawnictw, chęć dobrego zaistnienia na rynku; przejście na emeryturę pracowników naukowych, bądź zamknięcie pewnego etapu badań; likwidacja książek po członkach rodziny; brak miejsca w domu, spowodowane zmianą sytuacji

⁴ J. N. Oti, *Book donations and their relevance to the Third World*, „New Libr. World”, 94 (1993) nr 1107, s. 10-14; R. Drummond, P. V. Hollman, M. H. Monroe, *Gift in policy and practice*, „Acquisitions Librarian”, 22 (1999), s. 33-50; M. Bobkoff, *A bookworm's eyeview of collection development making use of gift books*, „Public Libraries”, 38 (1999) nr 6, s. 364-370; S. Gaudreault, *Le don de livres au Quebec a des fins humanitaires*. Doc. et Bibl. 46 (2000) nr 4, s. 181-186; Ch. Kertesz, *The unwanted gift, when saying „no thanks” isn't enough*, „American Library Association”, 32 (2001) nr 3, s. 34-36.

⁵ A. K. Wesołowska, *Lepsza żadna książka jak zła?*, „Bibliotekarz”, 4 (2005), s. 17.

⁶ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, art. 13, Dziennik Ustaw nr 85, poz. 539.

rodzinnej; uzupełnianie braków w zbiorach przez stałych użytkowników, bądź samych autorów. Nie trudno zauważyć, że do Biblioteki Teologicznej wpływają dary przekazywane przez instytucje i osoby prywatne. Wśród instytucji wspomagających Bibliotekę w procesie gromadzenia zbiorów należy wymienić wydawnictwa (Księgarnia Św. Jacka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego), redakcje czasopism (Gość Niedzielny), towarzystwa naukowe (Górnośląskie Towarzystwo Naukowe, Instytut Górnośląski), placówki naukowo-badawcze (Polska Akademia Nauk), muzea (Muzeum Śląskie, Muzeum Historii Katowic), instytucje kościelne (Kuria Metropolitalna, Parafia Ewangelicko-Augsburska) zgromadzenia zakonne (Zgromadzenie Sióstr Św. Elżbiety).

Współpraca z Wydawnictwem św. Jacka ma szczególny charakter, chociażby przez fakt, że większość publikacji pracowników Wydziału Teologicznego UŚ właśnie tu się ukazuje. Dzięki zapobiegliwości pracowników Biblioteki i nieustannym staraniom władz Wydziału otrzymywane są z Wydawnictwa wszystkie nowości książkowe⁷. Często zdarza się, że nowości te trafiają do Biblioteki już bezpośrednio z Drukarni. Nieco inne możliwości pozyskiwania literatury daje współpraca z Wydawnictwem Uniwersytetu Śląskiego, które dwa razy w roku organizuje kiermasz, oferując na nim własne publikacje⁸. Imprezę tę poprzedza rozesłanie do wszystkich wydziałów Uniwersytetu wykazów ofert książkowych. Pośród wielu możliwości pozyskania książek nas interesują głównie egzemplarze gratisowe publikacji pracowników UŚ. Dzięki dużej różnorodności tytułowej BT może uzupełnić swoje zbiory o brakujące prace, bądź pozyskać ciekawe tytuły do wymiany bibliotecznej⁹.

Niezbędne jest stałe i sprawne nadążanie za rozwojem i różnicowaniem się rynku wydawniczego, ciągle kontrolowanie bieżących bibliografii, ofert księgarskich, pozyskiwanie materiałów informacyjnych, przeglądanie odpowiednich stron WWW, na których zamieszczone są wykazy książek do podarowania¹⁰. Dary – nowości przekazywane od wydawców są szczególnie cennym nabytkiem dla biblioteki, ponieważ w porę otrzymane tytuły wyprzedzają zakup powodując oszczędności finansowe, a co za tym idzie zwiększone zostają możliwości kupienia innych tytułów. Stała współpraca z wydawcami, od których kupowane są książki, okazywanie zainteresowania ich publikacjami, czuwanie nad kompletnością wydawnictw wielotomowych i seryjnych, daje w efekcie ciągłość zaopatrywania biblioteki w bieżące tytuły i nie dopuszcza do powstawania braków w kolekcji. Równocześnie wydawnictwa te dla swoich stałych odbiorców mają ofertę książek gratisowych, aktualnie ukazujących się na rynku i pozycji archiwalnych.

⁷ B. Warząchowska, *Wystawy, kiermasze, targi – książki do nas czy my do książek*, FIDES, 1-2 (2004), s. 91.

⁸ Warząchowska, *Formy współpracy Biblioteki Teologicznej w środowisku lokalnym*, FIDES, 1-2 (2005), s. 31.

⁹ E. Olszowy, *Wymiana krajowa w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego*, ABMK, 82 (2004), s. 177-186.

¹⁰ R. Drummond, P. V. Hollman, M. H. Monroe, *Gift in policy and practice*, „Acquisitions Librarian”, 22 (1999), s. 35.

Biblioteka o jasno określonym profilu gromadzenia – a do takich należy BT, jako jedna z bibliotek specjalistycznych US i jedyna w regionie o profilu religijnym, stanowi placówkę naukową o pewnej sile atrakcyjności. Wydawcy, a zwłaszcza autorzy książek zdają sobie sprawę z tego, że taka Biblioteka skupia wokół siebie poważną grupę czytelników, którzy interesują się rynkiem wydawniczym, przede wszystkim nowościami książkowymi. Przesyłanie Bibliotece aktualnie wydawanych książek, które w krótkim czasie po ukazaniu się na rynku księgarskim, widoczne są na stronie domowej Biblioteki stanowi najbardziej racjonalny środek promocji publikacji dla wydawnictwa. Podobną sondującą rolę pełnią egzemplarze autorskie przesyłane do biblioteki z pisemną prośbą o włączenie do zbiorów, po to, by znaleźć potencjalnych odbiorców, a bibliotekarzy spowodować do zakupu kolejnych egzemplarzy.

Tygodnik katolicki *Gość Niedzielny* regularnie zaopatruje nas w nowości książkowe i czasopiśmiennicze, które napływają do zrecenzowania w redakcji. Omawiane na łamach tygodnika książki, następnie przekazane do bibliotek, często po ukazaniu się recenzji poszukiwane są przez czytelników w księgarniach i bibliotekach. Dzięki sprawnemu opracowaniu podarowanych publikacji użytkownicy biblioteki są na bieżąco zaznajamiani z nowościami ukazującymi się na rynku księgarskim. Pozycje te nie zawsze są dostępne w bieżącej sprzedaży, bądź ze względu na niski nakład lub z powodu trudności formalnych, jednak w bibliotece zawsze są do wglądu.

Dobłą okazją do pozyskiwania w formie darów najnowszej literatury jest udział pracowników Biblioteki w konferencjach, sympozjach i sesjach naukowych. Imprezom tym towarzyszą często promocje opublikowanych materiałów konferencyjnych oraz innych wydawnictw związanych tematycznie z programem spotkania. Od 2001 roku Urząd Miasta Katowice, Instytut Górnośląski oraz Muzeum Historii Katowic organizują sesje z cyklu naukowych konferencji poświęcone dziejom miasta i jego okolicom w szerokim wielowątkowym ujęciu¹¹. Na każdym ze spotkań współorganizatorzy prezentowali swój dorobek wydawniczy, zachęcając uczestników do zaopatrzenia się w najnowsze publikacje. Eksponowane pozycje są najczęściej interdyscyplinarne, w przeważającej części są to silesiaca niezbędne w zbiorach BT.

Sympozja o charakterze regionalnym organizowane są także od wielu lat przez Wszechnicę Górnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk im. W. Róźnieńskiego w Katowicach. Jako pokłosie sympozjów wydano kilkanaście tytułów książek. Obszerna seria związana jest z działalnością wybitnych osobistości ziemi śląskiej, ukazująca często pracę lokalnego Kościoła. Pozyskiwanie tych materiałów uzupełniało często braki w kompletności literatury niezbędnej do prowadzenia badań na Wydziale¹².

Szczególnym uznaniem śląskiego środowiska cieszą się organizowane od wielu lat Sympozja piekarskie pod patronatem Prezydenta miasta Piekary Śląskie,

¹¹ E. Olszowy, *Wielokulturowość Katowic. IV Katowicka Konferencja Naukowa*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 1 (2005), s. 112-114.

¹² B. Warząchowska, *Formy współpracy Biblioteki Teologicznej w środowisku lokalnym*, FIDES, 1-2 (2005), s. 32-33.

współtworzone z Wydziałem Teologicznym UŚ. Tematyka tych spotkań oscyluje wokół najbardziej aktualnych problemów regionu śląskiego, terytorialnie dotyka często spraw ogólnopolskich, aż po zagadnienia Unii Europejskiej. Bogaty i różnorodny dorobek sesji piekarskich w postaci kilkunastu tomów wzbogaca rocznie teologiczną księżnicę¹³.

Podczas sesji, konferencji, odczytów, promocji książek, poszerzają się kontakty z osobami, które chętnie ofiarowują swoje książki, zasilając zbiór kościelny. Osoby prywatne, które najczęściej przekazują dary do Biblioteki to: autorzy publikacji, pracownicy naukowcy Wydziału i Uniwersytetu, księża z Archidiecezji Katowickiej, studenci, bibliofile oraz inne osoby sympatyzujące z Biblioteką.

Na przestrzeni kilku, a nawet kilkunastu lat zauważa się, że najlepszą formą przybliżania literatury społeczności czytelniczej jest promowanie książek przez samych autorów. Wydawnictwa, księgarnie, instytucje naukowe w sposób niezwykle profesjonalny zapraszają potencjalnych nabywców, a do takich przecież należą biblioteki. Udział pracowników BT w takich promocjach owocuje kolejnymi publikacjami powiększającymi zasób biblioteczny. Autorzy chętnie ofiarowują do zbiorów Biblioteki swoje nowości wiedząc, że szybkie opracowanie książek będzie widoczne w katalogu komputerowym, a co za tym idzie, będzie dostępne dla wielu zainteresowanych.

W znaczący sposób powiększa się regularnie księgozbiór BT poprzez dary pracowników Wydziału Teologicznego. Tą drogą pozyskano literaturę antyczną, średniowieczną, z zakresu patrologii, źródła ojców kościoła – dary ks. Wincentego Myszora. Materiały dotyczące Kościołów Wschodnich zwłaszcza Ukrainy i Litwy, Kościoła Prawosławnego i Unickiego, literatura w języku polskim i rosyjskim z obszaru pogranicza, zostały przekazane do Biblioteki przez ks. Józefa Krętosza. Wiele cennych publikacji dotyczących historii Kościoła, ze szczególnym uwzględnieniem historii Kościoła na Śląsku, wydawnictwa niemieckojęzyczne, cenne silesiaca otrzymano z kolei dzięki hojności ks. Jerzego Myszora. Pracownicy naukowcy Wydziału regularnie współpracują z Biblioteką w zakresie gromadzenia zbiorów nie tylko poprzez doradztwo i pomoc merytoryczną przy zakupie literatury, ale wielokrotnie przekazują do zbiorów z własnych kolekcji brakujące pozycje w Bibliotece, zwłaszcza te, które nie są już osiągalne na rynku księgarskim, bądź antykwarycznym. Ofiarowane Bibliotece książki to pozycje z ogólnopolskich sympozjów, konferencji naukowych, szczególnie wartościowe publikacje, z zakresu dyscyplin reprezentowanych na Wydziale. Dary te nie wymagają już selekcji, ponieważ są to publikacje specjalistyczne, służące prowadzonym badaniom naukowym i zajęciom dydaktycznym.

BT odczuwa szczególną opiekę ze strony ks. abpa Damiana Zimonia, Wielkiego Kanclerza Wydziału Teologicznego. Zainteresowanie biblioteką przejawia się w regularnym dostarczaniu do zbiorów książek – nowości, którymi sam ks. Arcybiskup jest obdarowywany podczas targów książki, kiermaszów i wystaw. Do zbiorów Biblioteki trafiają po pewnym czasie i te egzemplarze nowości, które ks. Arcybiskup otrzymuje z prośbą o komentarz, opinię lub recenzję.

¹³ Tamże, s. 33-35.

Zbiory BT powiększają się również dzięki darom w postaci spuścizn po uczonych świeckich i duchownych. Takim przykładem może być przekazanie BT książek biskupa pomocniczego archidiecezji katowickiej, Stefana Cichego nominowanego na ordynariusza diecezji legnickiej. Opuszczając Katowice, ks. biskup przekazał w darze gromadzony przez wiele lat księgozbiór teologiczny, w którym znaczące miejsce zajmowała literatura liturgiczna, homiletyczna, kaznodziejska polsko- i niemieckojęzyczna. Przez lata posługi w archidiecezji katowickiej ks. Stefan Cichy należał do wielu gremiów diecezjalnych: Rady Kapłańskiej, Kolegium Konsultorów, Rady Duszpasterskiej, Rady Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego, Komisji Liturgicznej, Komisji II Polskiego Synodu Plenarnego. Był również członkiem Zespołu Maryjnego, którego zadaniem było wypracowanie programu działań mających na celu pogłębienie nurtu maryjnego w duszpasterstwie i pobożności wiernych diecezji katowickiej. Uczestniczył także w końcowych sesjach plenarnych I Synodu Diecezji Katowickiej. Był też prelegentem międzyzakonnymi dniami skupienia w diecezji katowickiej, redaktorem Kalendarza Liturgicznego Diecezji Katowickiej, członkiem kolegium redakcyjnego a potem redaktorem naczelnym „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych”, recenzentem prac proboszczowskich, cenzorem książek i cenzorem teologiem pism drukowanych Sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego. Przez wiele lat pisał komentarze liturgiczne do *Gościa Niedzielnego*. Ta bogata i różnorodna działalność biskupa S. Cichego wpłynęła niezwykle pozytywnie na zasobność i wielodziedzinowy charakter kolekcji, która w większości trafiła do BT.

Takie dary zdarzają się jednak okazjonalnie, choć wielu uczonych księży archidiecezji katowickiej systematycznie wzbogaca zbiory biblioteczne. I tak np. dział biblistyki został poważnie zasilony przez dar ks. prof. Stanisława Pisarka, wieloletniego pracownika naukowego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego. Materiały źródłowe oraz opracowania Starego i Nowego Testamentu wzbogaciły głównie Bibliotekę Zakładową Biblistyki, uzupełniając brakujące pozycje do badań naukowych. Związany przez szereg lat z Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, a następnie z Wydziałem Teologicznym, ks. dr Franciszek Gruszka po przejściu na emeryturę swoją pokaźną kolekcję filozoficzną przeznaczył z myślą o obecnych i przyszłych studentach do BT. Przechodząc na kapłańską emeryturę dotychczasowy kanclerz Kurii ks. prałat Józef Pawliczek, wcześniej notariusz kurii, następnie kustosz diecezjalnego muzeum, przekazał Bibliotece gromadzone przez ponad 30 lat książki prawnicze, historyczne i teologiczne oraz kompletne zbiory roczników czasopism.

Zamykając w pewnym momencie badania, naukowiec specjalista z danej dziedziny ofiarowuje cały zespół zgromadzonej literatury zaprzyjaźnionej książnicy, mając na uwadze, że ofiarowana kolekcja będzie lepiej wykorzystana w bibliotece naukowej, niż w jego domowych zbiorach. Do tej grupy należą też dary pośmiertne, przekazane przez rodzinę realizującą wolę zmarłych, lub osoby do tego upoważnione. Są to często bogate, wielodziedzinowe księgozbiory wymagające wnikliwego, szczegółowego i odrębnego opracowania.

W 2002 roku decyzją rodziny, a przede wszystkim staraniem ks. prof. Hansa-Jurgena Brandta z Akademii Bundeswehry w Monachium, pośmiertny księgo-

zbiór ks. dr Martina Gritza został przekazany BT¹⁴. Biblioteka ks. Gritza odzwierciedla działalność duszpasterską, a w mniejszym stopniu naukową, prowadzoną przez tego badacza. Obejmuje ona publikacje z zakresu politologii, najnowszej historii Niemiec, najważniejsze dokumenty postanowień Kościoła w Niemczech o duszpasterstwie wojskowym, literaturę teologiczną dotyczącą zagadnień pokoju i wojny. Rozległe zainteresowania ks. M. Gritza związane były z historią Kościoła, szczególnie na Śląsku, dlatego też BT wzbogaciła swoje zbiory o cenne publikacje silesiaków¹⁵. Jednak nie wszystkie książki ze spuścizny ks. Gritza zostały włączone do Biblioteki. Po otrzymaniu daru dokonano szczegółowej analizy zbioru i przeprowadzono wnikliwą selekcję. Wiele pozycji tej kolekcji było gromadzonych okazjonalnie i przypadkowo. Oprócz wielodzielninowych słowników i encyklopedii, znalazły się tu również podręczniki z czasów studiów oraz literatura o charakterze popularnym. Około 1/3 zbioru znalazło innego nabywcę w ramach wymiany międzybiblioteecznej, m.in. niektóre tytuły trafiły do Biblioteki UŚ i Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych UŚ¹⁶. Wszystkie książki włączone do zbiorów BT zostały oznaczone *Dar Ex libris ks. Dr Martin Gritz* i zasługują na to, aby jego właściciela wspomnieć w czasie studiów z wdzięcznością¹⁷.

W 2003 r. otrzymano z kolei książki po zmarłym ks. prof. dr Paulu Bormannie¹⁸. Wraz z planami tworzenia w Katowicach Wydziału Teologicznego, jeszcze za życia profesora, w 2001 roku BT przejęła wiele książek ze zbiorów ks. Bormanna. Były to przede wszystkim książki z zakresu homiletyki i teologii pastoralnej, ale także z teologii ogólnej, które ks. Bormann zbierał w miarę rozwijania swojej działalności naukowej i dydaktycznej. Kompletował także na zasadzie kontynuacji serie wydawnicze¹⁹.

Biblioteka prof. Bormanna to niezwykle cenny i kompletny zbiór naukowej literatury, który obejmował fachowe czasopisma i książki, z dzieł, które wykladał na Wydziale Teologicznym w Paderborn zwłaszcza teologię pastoralną i homiletykę, a także pedagogikę i katechetykę. Jego zainteresowania wykraczały znacznie poza dziedzinę, którymi zajmował się na wydziale. W zbiorach Profesora znajdujemy książki z zakresu liturgiki, retoryki, jak również dokumenty dotyczące prawa uczelni i wydziałów teologicznych w Niemczech. Ks. Bormann przejawiał również zainteresowanie pracami z zakresu teologii ekumenicznej. Osobnym działem jego biblioteki była literatura piękna, a więc zbiór, który mógłby zainteresować germanistów²⁰.

Spuścizna prof. Bormanna trafiła w całości do BT po jego śmierci. Mimo na-

¹⁴ W. Myszor, *Ks. dr Martin Gritz i jego Biblioteka*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 36 (2003) z. 1, s. 258-259.

¹⁵ Tamże, s. 258.

¹⁶ B. Warzáchowska, *Działalność Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 39 (2006) z. 2, s. 442.

¹⁷ Myszor, *Ks. dr Martin Gritz i jego Biblioteka*, s. 259.

¹⁸ W. Myszor, *Ks. prof. dr Paul Bormann i jego Biblioteka*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 37 (2004) z. 1, s. 174-176.

¹⁹ Tamże, s. 175.

²⁰ Tamże, s. 176.

ukowego charakteru i ten zbiór wymagał wnikliwej selekcji, a nieprzydatne tytuły skierowano do innych użytkowników. Książki przeznaczone do zbiorów BT opatrzone zostały odpowiednią pieczęcią upamiętniającą pierwszego właściciela i jego dar dla pracowników i studentów teologii w Katowicach.

Bez względu na pochodzenie dary są źródłem wpływu wymagającym zawsze szczególnej selekcji przed ostatecznym włączeniem ich do zbiorów. Doboru literatury z darów dokonuje się zespołowo, powołując specjalistów z różnych dziedzin i włącza tylko najcenniejsze pozycje. Dobór zawsze jest procesem skomplikowanym, a im większa jest biblioteka tym więcej nieprzewidzianych sytuacji. Wstępnie wybiera się potencjalnie przydatne pozycje, a więc tytuły najczęściej wypożyczane przez czytelników, analizując zamówienia do czytelnicy i wypożyczalni. Zwraca się uwagę na pozycje znajdujące się w bibliotece tylko w jednym egzemplarzu, lub w kilku, ale w złym stanie, oraz na książki z list planowanych zakupów²¹.

W celu prawidłowego uzupełniania księgozbioru materiałami z darów, należy sobie odpowiedzieć na kilka pytań: w jakim stopniu publikacje otrzymane z darów mogą być wykorzystane przez naszą bibliotekę, co zakwalifikować do zbiorów i komu będzie to przydatne, czy można część podarowanej kolekcji przekazać innej bibliotece z uczelni lub spoza niej, gdzie książki – ze względu na specjalistyczny profil – lepiej będą wykorzystane, co przekazać na druki zbędne i dublety, a co wręcz ma makulaturę.

Pod żadnym pozorem, nawet za cenę kilku wartościowych książek, nie wolno zapelniać zbiorów biblioteki bezużytecznymi publikacjami, ani pomnażać ich materiałami, skądinąd wartościowymi, ale treściowo obcymi, które nie odpowiadają potrzebom czytelniczym użytkowników. Według czytelników biblioteka to miejsce, w którym powinno się znaleźć potrzebną literaturę lub niezbędne informacje²². Nieodwracalne dla biblioteki są decyzje nietrafne, pochopne, przysparzające druków zbędnych, które i tak w przyszłości trzeba będzie usunąć²³. Od pracowników biblioteki, którzy decydują o losach materiałów z darów, wymaga się więc wysokich kwalifikacji, pogłębionych znajomością piśmiennictwa w wielu dziedzinach wiedzy, a zwłaszcza – w przypadku BT – nauk teologicznych. Niezbędna jest również znajomość języków obcych, bogaty zasób wiadomości o życiu naukowym w skali ogólnopolskiej i ogólnoswiatowej, co w ostateczności umożliwi należyty dobór i właściwą selekcję dokumentów. Oczekuje się również opracowania efektywnego i przynoszącego wymierne korzyści, systemu wykorzystania darowizn. Nierównomierne tempo pozyskiwanych darów, nieprzewidziana liczba egzemplarzy wymaga dużej operatywności i zmysłu organizacyjnego. Mam nadzieję, że dotychczasowe doświadczenia Biblioteki Teologicznej w zakresie pozyskiwania i gromadzenia darów, mogą służyć także innym placówkom bibliotecznym, różnych typów.

²¹ M. Bobkoff, *A bookworm's eyeview of collection development making use of gift books*, „Public Libraries”, 38 (1999) nr 6, s. 367.

²² Wesołowska, *Lepsza żadna książka jak zła?*, s. 16.

²³ J. Wojciechowski, *Z problemów organizacji zasobów bibliotecznych*, „Przegląd Biblioteczny”, 1(1998), s. 9.

BÜCHERSCHENKUNGEN IN DER THEOLOGISCHEN BIBLIOTHEK DER SCHLESISCHEN UNIVERSITÄT

Zusammenfassung

Bibliotheksbestände werden durch Ankauf, Austausch, Pflichtexemplare und Schenkungen geschaffen. Aber das Geschenk als eine Weise, Dokumente für die Bibliothek zu gewinnen, ist nicht nur eine wertvolle Quelle zur Mehrung der Sammlungen, sondern hat wegen seines unterschiedlichen Charakters großen Einfluss auf die Umgestaltung der Sammlungen in reich ausgestattete wissenschaftliche Einrichtungen. Die von den Bibliotheken erhaltenen Büchergeschenke weckten schon immer das Interesse sowohl der Bibliothekare als auch der Benutzer, nicht nur wegen der weitreichenden Thematik und der breiten Interessengebiete der Spender, sondern auch wegen der Spender selbst. Im Unterschied zum Ankauf und zum Austausch bilden die Bücherspenden eine Gruppe von Bibliotheksmaterial, die eine besonders eindringliche Beurteilung der Brauchbarkeit erfordert.

Die von der Theologischen Bibliothek der Schlesischen Universität (UŚ) als Einzel-exemplare oder in größeren Mengen als Schenkung erhaltenen Bücher stellen einen wertvollen Erwerb dar, insofern sie aus wertvollen Dokumenten bestehen oder bewusst ausgewählte Schriftgutquellen bilden. Im Laufe der letzten Jahre wurde beobachtet und analysiert, warum die Spender der Bibliothek Bücher schenken. Hauptsächlich sind das Bestände liquidierter Bibliotheken oder Zweigstellen; einen weiteren Grund bilden die räumlichen, personellen oder finanziellen Beschränkungen von Institutionen, die über viele Bücher verfügen. Manchmal ändert sich die Organisationsstruktur der Einrichtung, sie erhält ein neues Profil oder ändert ihre Spezialisierung. Neuentstandene Verlage wollen den Markt erobern und verschenken daher manchmal Bücher. Wissenschaftliche Mitarbeiter gehen in Rente, oder eine bestimmte Forschungsetappe wird abgeschlossen. Die Bücher verstorbener Familienmitglieder werden gespendet, oder wenn sich die familiäre Situation ändert und zu wenig Platz im Haus ist. Manchmal werden Lücken in den Beständen von ständigen Lesern oder auch von den Autoren selbst gefüllt. Man sieht also, dass die Theologische Bibliothek sowohl von Institutionen als auch von Privatpersonen Bücher erhält. Zu den die Bibliothek beim Vervollständigen ihrer Bestände unterstützenden Institutionen gehören Verlage, Zeitschriftenredaktionen, wissenschaftliche Gesellschaften, wissenschaftliche Forschungseinrichtungen, Museen, kirchliche Einrichtungen und Ordensgemeinschaften. Die Bestände der Theologischen Bibliothek wachsen auch durch Zuwendungen in Form von Hinterlassenschaften weltlicher und geistlicher Gelehrter.

Ohne Rücksicht auf ihre Herkunft stellen die Bücherspenden eine Einnahmequelle dar, die vor Aufnahme in die Bibliothek eine genaue Selektion erfordert. Die Aufnahme geeigneter Bücher geschieht gemeinsam durch eine aus Spezialisten der verschiedensten Bereiche bestehende Kommission, die nur die wertvollsten Bücher auswählt.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich